

Villkorlig lojalism

Är ute på stan och halkar, Alexander I:s byst skymtar i trädgården till det som tidigare hette Universitetsbiblioteket. Kejsaren anslöt Finland till sitt imperium genom ett invasionskrig. Finlands folk har uttryckt sina innersta känslor om detta genom att hasa hans byst från en plats till en annan. Eriksgatans två senaste hållplatser har inneburit ett friskt campingliv. Åren 1944–1956 stod bysten på Nationalmuseet bakgård. Nu planerar man att röja ett hörn åt honom i universitetets huvudbyggnad. Får se vart det bär av därefter ...

Brorsonen Alexander II står som bekant i helfigur ett stenkast ifrån på Senatstorget. Detta har han gjort alltsedan skulpturen avtäcktes våren 1894. Konstverket uppfördes som en hyllning till kejsaren som 1863 lät sammankalla Finlands lantdag efter drygt 54 års väntan. I skulptören Johannes Takanens gestaltning är det uttryckligen 1863 års storfurste som träder fram. Årtalet är inristat i granitfoten och dessutom är kejsaren klädd i Finska gardets officersuniform såsom då han talade inför ständerna.

Denna specifika iscensättning av kejsarstatyn räddade antagligen den från samma kringflackande öde som farbroderns byst. Planeringen av statyn inleddes redan några år efter mordet på Alexander II vårvintern 1881. Projektet sköts upp av Takanens död och av att Walter Runeberg, som fick till uppdrag fullfölja arbetet, lät gjuta en staty som ansågs vara för liten. Skulpturen måste konstrueras på nytt i dubbel storlek, men när konstverket äntligen stod färdigt var alla nöjda.

Nöjd var i synnerhet den konstitutionellt sinnade politikern Leo Mechelin som hade varit projektets pådrivande kraft. Mechelin höll ett bejublat tal vid avtäckningsceremonin den 29 april 1894 på båda inhemska språken, och tack vare hans bärande stämman skallade det över hela det smockfulla torget. Händelsen betecknades ännu vid dennes död 1914 av kåsören Guss Mattsson som det ”märkligaste” framträdandet i Mechelins offentliga liv.

Enligt Mechelin var det bestående elementet i kejsarens insatser att han hade respekterat och kompletterat Finlands grundlagar. Detta hade utmynnat i lantdagens energiska lagstiftning och landets snabba utveckling under slutet av 1800-talet. Talet riktades också till makthavarna i S:t Petersburg. Mechelin framhävde nämligen att grundlagarna hade gett Finlands folk rättigheter som kunde rubbas av attacker ”lika litet som det stormande havet kan bryta våra stränders klippor”.

Detta var ord och inga visor i en situation då en rättslärd och snart även politisk schism höll på att växa fram upp i de finsk-ryska relationerna om existensen av dessa grundlagar. Till konstverkets konstitutionella helhet hörde också att Suomi-neito i skepnad av rättens gudinna ställdes som ett vakande öga rakt nedanför kejsaren.

Allt detta är bra att minnas när vi inkommande höst firar 150-årsminnet av ståndslandtags sammankallande. Finlands kejsarlojalism var sällan ovillkorlig.

Henrik Meinander, HBL 18.2.2013